

PERUTXO'REN ABESTIA

Ona emen gure irakurleak jakin-bearrekoa dan gai jakingarri bat.

Menendez y Pelayo, Marzelino jaunak "Origenes de la novela" bere liburuan idazki oargarri bat aurkitu daua la diño: 1536n.urtean lenengoz irarri zan "Tercera parte de la tragicomedia de Celestina"n euskeraz dagoan abesti bat, ordura arte iñork aitatu ez dauan abestia.

1536n.urtekoa dala esan dogu, orduan Detxepare'ren gure lenengo liburua baiño lenagokoa da (au 1545'koa da).

Liburu orretan Perutxo agertzen da, Felides'en zaldizaiña, gazteleraz oso txarto berba egiten dauana, eta onek antza dagoanez (diño Menendez y Pelayo'k) euskeraz dagoan abesti bat abesten dau. Eta diño gaiñera: euskera dakienak aztertu dagiela abesti onek zer esan nai dauan. Bear ba'da ez dau eukiko esan-nairik eta gaiñera belarriz artuta dan ezkerro, abestia bera be txarto idatziko eban idazle toledotarrak:

Lelo lirelo çarayleroba	Ayt joan ganiraya
Yaçoe guia ninçan	Aztobizarra
Aurten erua	Esso amorari
Ay joat ganiraya	Gajona cahala
Astor usua	Y penas naçala
Lelo lirelo çarayleroba	Fator que dala
	Lelo lirelo çarayleroba.

Menendez y Pelayo'k lar zurregi jokutzen dau, "antza dagoanez euskeraz dagoala" diñonean baiña zuzen dago txarto idatzia egongo dala diñonean.

Argi dago "ninçan", "aurten", "erua", "joat", "usua" eta "naçala" itz euskaldunak dirala eta gaur be bardin erabilten dirala.

Baiña olerkitxu ori gaurko euskerara itzuli nai dogu-nean euskaldunak ez gara batera etorriko.

Maitasun-olerkia da eta bertso onetan argi ez ba'lego be aurreko alkar-izketan argi agertzen da. Gaztelera trake-sean.

Lenengo lerroa ez da besterik errepika edo estribilloa baiño. Gero aztertuko doguz "lelo-olerkiak".

"Yaçoe guia ninçan" beste au izan leiteke: "Iaz zoegia nintzan" edo "igaz ni lar zurregia nintzan". Ori diñogu, gero "aurten" datorrelako eta gero datorren "erua"ren parean doalako. Urrengo lerroa: "Ay joat ganiraya", one-lan aldatu lei esaldi jatorra billatzeko: edo "Ay joat gabi-raia" edo "joan jat gabillaua (txoria)". "Ayt" onek gero daroan "t" gaiñeratua litzake.

Urrengo lerroa "astor usua", "ator usua" izan leiteke eta gabillauaren aurka usuari dei egitea litzake.

"Aztobikarra" ez da ulertzeko erreza, baiña gabillaua-ren aurka dagon irain bat dala dirudi. Saia'ri esaten jako "aiztore" Zuberoa'n eta "c" dagoen lekuan "ç" izan ezke-ro, "astobizarra" litzake, gabillaua iraintzeko esana.

"Esso amorari", "uso amorari" izan zeitekean eta ori ulertzen da.

"Gajona chala"errez ulertzen da zuzen idatzita "gaiso nazala" izan ezkerro. Bardin antzekoa da urrengo: "y penas naçala".

Eta azkenez daukaguna "Fator que dala", zuzen idatzi ezkerro "jatorkidala" izan leiteke.

Lelo lirelo, zari leroba	Ai, joan jat gabillaua
Igaz zoegia nintzan (zurre-gia)	Astobizkarra
Aurten erua	Uso amorari
Ai, joan jat gabillaua	Gaiso nazala
Ator usua	Penaz nazala
Lelo lirelo zarai leroba	Jatorkidala
	Lelo lirelo, zarai leroba

Ori orrelan izanik, ona emen olerkitxua ulertzeko eraz: "Lelo" zer zan jakin gura geunke eta eritxiak agertuko doguz.

Batzuren ustez euskaldunen jainko bat zan, baiña non-dik ateratzen dabe ori? Ez txanpon batetik, ez idazki bate-tik, ez aurrekoak esandakotik...Nondik?

Orain be esaten da "Ori betiko leloa da" eta esaldi orretan "estribillo" dala dirudi. Bardin esaldi onetan "Geroa, alperaren leloa". Ara Gero liburuan Axular'ek diñoana: "Hango kantuak, leloak, eta bizkarioak". Or be antzeko esangurea dauka.

Kantabroen liburu zarretan agertzen da Lelo, Tota eta Zara'ren alegia. Arritzekoa Perutxo'k be zarai agertzea. Baiña geroagokoa da alegia eta "Lelo" XIII gizaldian zabal ebillan.

Mikoleta bizkaitarrak gorrotoa dautse "lelo" olerkiai. Ara zer diñon: "Alde batera itzi daiguzan lelo, lelari koplak, jaietan neskak abestu dagiezan. Oneik ez dira sar-tzen gure olerki zentzunezkoetan".

Ibarguen'en ustez, "Lelo euskaldunen buruzagi ausar-ta zan eta bera ez egoala Zara'k Tota Lelo'ren emaztea lilluratu eban eta Lelo etorri zanean maitemindu biak il egin eben. Batzarrak Lelo goratu eban eta orregaitik ager-tzen da bere izena olerki guztien asieran. Baiña oinarri gabeko eritxia da.

Arazo au argiago ta sakonago ikasi nai ba'dozu, ira-kurle, ikusi RIEV'en IV alean, Urkixo'tar Julio'k daka-rena.

MENENDEZ Y PELAYO'REN BARRIAK

Idazle batzuk baztertuta dagoz, onak izan arren, idazketari ez dagokiozan zio batzukaitik, esaterako Jose Maria Peman errege-zalea zalako edo Menendez Pelayo eskoitarra zalako.

Baiña euskaldunok zio asko daukaguz Menendez Pelayo onartzeko eta orretarako lagunduko dau gaurko idaz-lantxu onek.

Esan dogu “Perutxo’reu abestia” Menendez Pelayo’k aurkitu ebala Irugarren Zelestina liburu aspergariaren barruan eta berak euskerarik ez ekialako, euskeraz dagoala antza artu eutsola. 1911n.urteko urtillaren 19n.egunean il zan Martzeliño Menendez y Pelayo. Ori dala-ta Urkixo’tar Julio’k (RIEV 6,265) auxe diño: Ziur dakigu menendez y Pelayo’k gogoz jarraitzen ebala RIEV’en bidea. 1911n,urtean eskutitz au idatzi eutson Urkixo’tar Julio’ri (euskeratu egiten dogu):

“Jaun maitagarria:

Omen aundi lez artu dot zuk egin daustazun eskintza “Irugarren Zelestina eta lelo’reu abestia” azterketa

ederrean. Ez neban uste nik zori utsez egin neban olerki zarkitu onek, olako filoloji-azterketa jakintsuak egiteko aukerea eskeiñiko ebanik, eta agiri ori ain garrantzizkoa izango zanik, kantabrianren guzurrezko abestia bere lekuan jarteko aukerea eskeiñiko ebanik.

Nik beti uste izan dot egi aundia dala au: ez dagoala liburu ain txarrik zeozer ona ez daukanik, eta, egia esan, gitxi izango da Irugarren Zelestina au dan bestean iñozoak diranak.

Aukera au artzen dot zuri eskerrak emoteko, bere sasoian artzen dodan RIEV emoitze ederra emoten daustazulako eta zorionak emoten dautzudaz, edestia maite daben guztiak egingo daben antzera, argitalpen au sendoa ta jakinbidekoa dalako eta bear-izan aundia eukan ikasketa-arlo bateri zuzenbidea emon dautsolako.

Zure adiskide:

M. Menendez y Pelayo’k”

OLAZAR’tar MARTIN’ek

EUSKALERRIA ERDIAROAN

Gauza gitxi dakigu gure erdiaroko edestiari buruz: IX gizaldian agertzen dira leenengoz Bizkaia eta Araba izenak eta XI’ean Gipuzkoa.

Euskaldunak auzoetan alkatuta bizi ziran, ermita baten babespean eta euren arduraduna urtero aukeratzenebela. Ez dakigu noiz asi ziran goragoko maillako batzarrak, Gernika’koak-edo.

Auzoak 4’tik 10 etxerakoak ziran eta ibarretan alkatzen ziran. Araba’n kuadrillak ziran eta Bizkaia’n merinaldeak.

XIII gizalditik daukaguz baserriak eta euskaldunak onak ziran salerosketan eta itxas-lanetan. XI gizalditik XIII’ra atzeratuak gara baiña XIV gizaldian, guztiai esaten jaken bizkaitarrak, eta oso trebeak agertzen dira Europa’ko kai guztietan. Ori izan zeitekean aldi orretan 88 uri sortzen dira, 21 Bizkaia’n.

OLAZAR’tar MARTIN’ek

BIZKAITARRAI-BIZKAIERAZ*

ALDIZKARI ONEK
BIZKAI’KO FORU-ALDUNDIAREN
DIRU-LANGUNTZA JASO DAU